

УДК 343.2

С. О. Муха,
аспірант кафедри кримінального
права № 1 Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У статті надається загальна характеристика інституту звільнення від кримінальної відповідальності; висвітлюється сутність цього явища, визначаються його ознаки.

Ключові слова: *інститут кримінального права, звільнення від кримінальної відповідальності, кримінальна відповідальність.*

Постановка проблеми. У вітчизняній науковій літературі питання звільнення від кримінальної відповідальності неодноразово поставало предметом численних досліджень, що цілком відповідає актуальній в сучасному світовому правознавстві тенденції *diversion* (відхилення, відхід) – вироблення в кримінальному праві засобів досягнення цілей кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю некаральними, альтернативними шляхами¹. У цьому руслі І. М. Гальперін слушно зауважував про необхідність впливу на злочинну поведінку таких форм, які б мали максимально виключити негативні наслідки застосування покарання й одночасно забезпечити належну ефективність боротьби зі злочинністю². Однією з таких форм виступає інститут звільнення від кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значним досягненням у розвитку вказаної проблематики слід завдячувати працям Х. Д. Алікперова, Л. В. Багрія-Шахматова, Ю. В. Бауліна, Я. М. Брайніна, Г. Б. Віттенберга, А. А. Вознюка, І. М. Гальперіна, Л. В. Головка, В. В. Гуменюка,

¹ Головка Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. С. 13.

² Гальперин И. М. Социальные и правовые основы депенализации. *Советское государство и право.* 1980. № 3. С. 60.

О. О. Дудорова, С. Г. Келіної, О. С. Козака, В. В. Скибицького, Г. О. Усатого, М. І. Хавронюка та інших. Указаним вченим вдалося піддати ґрунтовному аналізу низку важливих питань, у тому числі правову природу звільнення від кримінальної відповідальності, структуру й зміст названого інституту, видових особливостей такого звільнення, нормативних положень закону про кримінальну відповідальність, у яких закріплено відповідні правові норми, тощо.

Метою цієї статті є проведення загальної характеристики інституту звільнення від кримінальної відповідальності, а також відображення сутності цього правового явища з характерними йому ознаками, що власне і робить його інститутом кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Розпочати дослідження вважаємо за необхідне з надання визначень основоположних кримінально-правових категорій: «кримінальна відповідальність» та «звільнення від кримінальної відповідальності».

Так, одне з найбільш ґрунтовних досліджень поняття кримінальної відповідальності міститься у працях Ю. В. Бауліна, якому основні його визначення вдалося об'єднати у чотири групи. Основами названого поділу стали відповідні концепції: «відповідальність – санкція», прибічники якої кримінальну відповідальність розглядають як реальне застосування правової норми; «відповідальність – обов'язок» де кримінальна відповідальність є нічим іншим, як урегульований нормами Кримінального кодексу (далі – КК) обов'язок особи, що вчинила злочин, підлягати певним заходам негативного впливу, перетерплювати передбачені законом обмеження; «відповідальність – правовідносини» з характерною ідентифікацією кримінальної відповідальності з кримінальним правовідношенням; «відповідальність – засудження», у межах якої кримінальна відповідальність є засудження особи в обвинувальному вирoku від імені держави за вчинений злочин³.

³ Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Н. М. Оніщенко, А. С. Шевченко, О. В. Скрипнюк та ін.; відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: Кальміус, 2013. С. 333–335; Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 17–21.

Тлумаченню звільнення від кримінальної відповідальності також притаманна різноманітність підходів. Зокрема, С. Г. Келіна виходила з того, що звільнення винної особи від кримінальної відповідальності за вчинений злочин полягає у звільненні від надання негативної оцінки її поведінки у формі обвинувального вироку⁴. І. В. Діордіца має дещо інший погляд – у звільненні від кримінальної відповідальності науковець вбачає відмову держави в особі спеціально уповноважених органів від подальшого кримінального переслідування особи, винної у вчиненні злочину⁵. У той же час П. Л. Фріс розглядає вказане як акт гуманності держави, який ухвалюється судом і полягає у відмові від кримінального переслідування особи, яка вчинила злочин, притягнення її до кримінальної відповідальності, від накладення на неї обов'язку дати відповідь за свою поведінку і вжити примусові заходи (покарання), адекватні ступеню суспільної небезпечності вчиненого порушення⁶. Постановою Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ) від 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» роз'яснюється, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК, у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК).

Кожне з вище запропонованих визначень кримінальної відповідальності та звільнення від такої більшою чи меншою мірою відображає характерні правовим явищам властивості. Разом із тим для подальшого дослідження ми будемо послуговуватися формулюваннями Ю. В. Бауліна, відповідно до яких *кримінальна відповідальність* – це передбачені КК вид та міра обмеження

⁴ Келіна С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности: научное издание. Москва: Наука, 1974. С. 31.

⁵ Діордіца І. В. Кримінальне право України. Київ: Вид. О. С. Ліпкан, 2010. С. 101.

⁶ Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 2-е вид., доп. и перероб. Київ: Атіка, 2009. С. 331.

прав і свобод злочинця, що індивідуалізується судом та здійснюється спеціальними органами держави⁷; звільнення від кримінальної відповідальності – реалізація державою в особі суду повноваження, відповідно до якого вона відмовляється за наявності підстав, передбачених КК, від державного осуду особи, яка вчинила злочин, а також від покладення на неї обов'язку особистого, майнового або іншого характеру, передбачених законом за вчинення цього злочину⁸.

У загальній теорії держави та права *інститут права* розглядається як відносно самостійна група правових норм, що регламентують вид (сторону) однорідних суспільних відносин у межах однієї або декількох галузей права за допомогою специфічних прийомів і способів⁹.

Погоджуючись із Є. С. Назимком, слід визнати, що у науці кримінального права мають місце випадки надмірної «інституціоналізації» кримінального права та законодавства¹⁰. Зокрема, А. В. Боровик на рівні інституту кримінального права розглядає спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини¹¹. Г. О. Усатий вважає інститутом дійове каяття¹². Подібні випадки не є поодинокими та обумовлюються двома групами чинників, перша з яких – це відсутність вітчизняної теорії інститутів кримінального права, друга ж полягає у переобтяженні змісту певних структурних елементів (на рівні розділів Загальної та Особливої частин) КК неод-

⁷ Баулін Ю. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2013. С. 334.

⁸ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій та ін. Т. 17: Кримінальне право / гол. редкол. В. Я. Тацій. Харків: Право, 2017. С. 255.

⁹ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій та ін. Т. 3: Загальна теорія права / гол. редкол. О. В. Петришин. Харків: Право, 2017. С. 185.

¹⁰ Назимко Є. С. Кримінально-правовий інститут: загальнотеоретичний підхід до характеристики та аналіз базових ознак. *Європейські перспективи*. 2016. № 1. С. 115.

¹¹ Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.

¹² Усатий Г. О. Дійове каяття як кримінально-правовий інститут протидії корупції. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13, № 1. С. 122–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2016_13_1_34 (дата звернення: 01.12.2018).

норідними нормативними приписами, що «не вписуються» в архітектоніку певного кримінально-правового інституту¹³.

Спираючись на загальнотеоретичне вчення С. С. Алексєєва про структуру системи права, інститут кримінального права, як і будь-який правовий інститут, має відповідати таким *обов'язковим ознакам*. Так, з погляду регулятивних властивостей інститут має забезпечувати самостійний регулятивний вплив на визначену ділянку відносин¹⁴. Очевидно, що ця ознака є притаманною і для інституту звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки предмет його правового регулювання є особливим щодо кримінально-правових відносин, які становлять предмет регулювання інших інститутів кримінального права. Ним є кримінально-правові відносини, що складаються між державою та особою, яка вчинила злочин, з приводу звільнення останньої від кримінальної відповідальності. Змістом указанного роду відносин є обов'язок або ж у певних випадках право суду відмовитися від кримінального переслідування особи, яка вчинила злочин, а також право останньої бути звільненою від відповідальності. Названі права й обов'язки виникають у результаті дії певного юридичного факту (наприклад, примирення з потерпілим, дійове каяття) на первинне кримінально-правове відношення, яке складеться внаслідок вчинення злочину. Регулювання цих відносин не може бути забезпечено іншими нормами КК, крім норм звільнення від кримінальної відповідальності.

Другою ознакою інституту права є наявність інтелектуально-вольового змісту (специфічні для цього інституту поняття, терміни, загальні положення тощо), який відображає характерну йому фактичну та юридичну однорідність¹⁵. Відповідність інституту звільнення від кримінальної відповідальності вказаній ознаці набуває відображення в юридичному оформленні інституту

¹³ Назимко Є. С. Кримінально-правовий інститут: загальнотеоретичний підхід до характеристики та аналіз базових ознак. С. 116.

¹⁴ Алексєєв С. С. Собрание сочинений: в 10 т. Т. 2: Специальные вопросы правоведения. Москва: Статут, 2010. С. 106.

¹⁵ Там само. С. 107.

через однотипні юридичні конструкції та єдину правову термінологію, які законодавець використовує в усіх нормах КК про звільнення від кримінальної відповідальності. Передача змісту цих норм здійснюється за допомогою низки юридичних термінів, значна частина яких у кримінальному законодавстві більше ніде не використовується. Це стосується як самого поняття «звільнення від кримінальної відповідальності», так й інших доволі специфічних понять: «зміна обстановки», «дійове каяття», «примирення з потерпілим», «передача на поруки» тощо).

І, по-третє, С. С. Алексєєв акцентував увагу на тому, що у разі, якщо та чи інша група норм, навіть зовнішньо виділена в системі нормативних актів чи у структурі окремого акта, не об'єднана єдиною цільною правовою конструкцією, то підстав вести мову про наявність у вказаному випадку правового інституту немає¹⁶. У досліджуваному інституті попри відносну самостійність положень КК, які містять відповідні норми, що регламентують окремі види звільнення від кримінальної відповідальності, зв'язок правового матеріалу забезпечується єдністю специфічного правового режиму регулювання суспільних відносин, що є предметом правового регулювання інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Ураховуючи вищевикладене, висновок про визнання за системою норм, якими регулюються питання звільнення від кримінальної відповідальності, статусу самостійного інституту кримінального права є цілком умотивованим.

Слід зазначити, що за радянських часів у науковій юридичній літературі неодноразово висловлювалася думка щодо ототожнення понять кримінальної відповідальності з фактичним застосуванням заходів державного примусу, тобто призначенням та подальшим відбуванням покарання за вчинений злочин¹⁷. Як наслідок, інститути звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання деякі науковці почали розглядати як єдине ці-

¹⁶ Алексєєв С. С. Собрание сочинений: в 10 т. Т. 2: Специальные вопросы правоведения. С. 107.

¹⁷ Коробков Г. Д. Освобождение от уголовной ответственности и наказания по советскому уголовному праву. Учебное пособие. Москва, 1981. 72 с.

ле. Разом із тим у 2001 р. на законодавчому рівні норми, які регламентують відносини вказаного роду, було розмежовано шляхом розміщення їх у різних розділах КК. Так, розділ IX під назвою «Звільнення від кримінальної відповідальності» об'єднав п'ять окремих видів такого звільнення. Більше того, Ю. В. Баулін зауважує, що його розташування перед X розділом Загальної частини КК «Покарання та його види» є не випадковим. Якщо звільнення від кримінальної відповідальності означає відмову держави від застосування потенційної кримінальної відповідальності, то логічно, що цей розділ IX Загальної частини розміщено перед розділом, присвяченим покаранню, яке призначається виключно за вироком суду та свідчить про настання реальної кримінальної відповідальності¹⁸.

Разом із тим інститут звільнення від кримінальної відповідальності не обмежується IX розділом КК, адже його види також передбачені у ч. 1 ст. 97, ст. 106, ч. 5 ст. 110², ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212¹, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258³, ч. 4 ст. 258⁵, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321¹, ч. 4 ст. 354 (поширює свою дію на ст. ст. 354, 368³, 368⁴, 369, 369² КК), ч. 5 ст. 447 КК.

Розміщення в указаному порядку норм про звільнення від кримінальної відповідальності стало підставою для розмежування *загального та спеціального видів звільнення від кримінальної відповідальності*. Більше того, на цій підставі сформувався думка про визнання за ними й статусу *субінститутів звільнення від кримінальної відповідальності*¹⁹. Однак, запропонований поділ інституту звільнення від кримінальної відповідальності не можна вважати

¹⁸ Баулін Ю. В. Вибрані праці. С. 350.

¹⁹ Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. Київ: Нац. академія внутрішніх справ, 2015. 236 с.; Нікіфорова Т. І. Юридична природа спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. *Університетські наукові записки*: часопис Хмельницьк. ун-т упр. та права. Хмельницький: Хмельницьк. ун-т упр. та права, 2014. № 1 (49). С. 144–150.

таким, що повною мірою враховує регулятивні властивості норм, які регламентують окремі види звільнення від кримінальної відповідальності.

За загальним правилом субінститут права є такою варіантною спільністю норм усередині правового інституту, яка іншими способами регулює особливі за змістом види окремих відносин; метод їх регулювання набуває специфічного змісту, а їх норми мають спеціальний щодо загальних норм усього інституту характер²⁰.

З огляду на викладене, як мінімум кожен вид загального звільнення має право називатися субінститутом. Наприклад, щодо визнання субінститутом передбачене ст. 47 КК звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, можна навести такі аргументи: по-перше, вказаний вид звільнення має власні ознаки, що є відмінними від інших видів звільнення від кримінальної відповідальності, по-друге, поширюється на випадки вчинення досить значного спектра злочинів, обмеження якого здійснюється лише за принципом тяжкості та некорупційної приналежності, по-третє, у положеннях КК визначено передумову, вичерпний перелік підстав його застосування, а також наслідки невиконання умов такого звільнення, що є свідченням відносно самостійного комплексного характеру нормативного регулювання суспільних відносин, які виникають щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки.

Слід указати, що відмінність між загальним та спеціальним звільненням від кримінальної відповідальності не завершується лише місцем розташування їх норм у Загальній та Особливій частинах КК. Так, більшість загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (ст. ст. 45, 46, 47, 48 КК) стосується злочинів невеликої та середньої тяжкості, у той час як передумовою спеціальних видів звільнення є переважно тяжкі та особливо тяжкі злочини (ст. ст. 111, 114, 255, 258³, 260, 263 КК і т. д.).

²⁰ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права. С. 188.

По-друге, на відміну від загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, спеціальні стосуються лише конкретних складів злочинів та можуть застосовуватися лише щодо осіб, які вчинили злочини, що точно вказані у відповідних нормах Особливої частини КК²¹.

І, нарешті, загальні види звільнення від кримінальної відповідальності не обмежуються лише позитивною посткримінальною поведінкою особи як підставою вказаного звільнення (дійове каяття, примирення з потерпілим, добровільне повідомлення про злочин тощо), що, у свою чергу, є обов'язковою для спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Деколи загальне звільнення від кримінальної відповідальності залежить від обставин, що мають об'єктивний характер, зокрема зміна обстановки (ст. 48 КК), закінчення строків давності (ст. ст. 49, 106 КК).

На цьому класифікація звільнення від кримінальної відповідальності на загальні та спеціальні види не вичерпується. Так, аналіз нормативно-правових положень КК про звільнення від кримінальної відповідальності свідчить, що навіть за наявності передбачених законом підстав застосування заохочення не завжди віднесено до обов'язків суду. Подібним правом останній наділений у випадках звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК), у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК) та звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК). У теорії кримінального права ця група норм набула назву дискреційного (факультативного) звільнення. В усіх інших випадках вимога закону щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності є імперативною (обов'язкове звільнення).

Окрім того, слід відрізняти умовне та безумовне звільнення. Так, деколи остаточність відмови від покладання на особу, яка вчинила злочин, обмежень особистого, майнового або іншого характеру залежить від виконання

²¹ Вознюк А. А. Ознаки спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. *Сучасна юридична думка: зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (9 грудня 2008 р.). Тернопіль, 2008. Ч. 2. С. 10.

останнім певних умов. Зокрема, протягом року з дня передачі особи на поруки вона має виправдати довіру колективу, не ухилятися від заходів виховного характеру та не порушувати громадський порядок (ст. 47 КК), не ухилятися від примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК). Наслідком недотримання цих умов є притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Виходячи із системного аналізу змістовної сторони інституту звільнення від кримінальної відповідальності, очевидним є висновок про його *відповідність як загальноправовим, так і спеціальним (галузевим) принципам кримінального права*. Серед останніх стосовно досліджуваного інституту в літературі виділяють принципи – гуманізму, економії репресії та індивідуалізації заходів кримінально-правового впливу, які найбільш характерно визначають його правову сутність²².

Принцип гуманізму іманентний кримінальному праву, адже саме кримінальне право, яке регламентує найбільш суворі заходи державного примусу, має відрізнитися гуманним ставленням до злочинця²³. Так, поряд із забезпеченням охорони прав і свобод людини від злочинних посягань цей принцип одночасно спрямований на недопустимість застосування надмірної репресії до особи, яка вчинила злочин, та врахування характерних особистісних рис (статі, віку, стану здоров'я) осіб, які вчинили злочин, при обранні виду та міри покарання²⁴. Таким чином, норми інституту звільнення від кримінальної відповідальності є наслідком доброї волі законодавця, який надав можливість особі, яка вчинила злочин, стати на шлях виправлення без застосування будь-якого покарання та державного осуду.

Водночас, А. А. Вознюк слушно додає: «наївно думати, що, звільняючи особу від кримінальної відповідальності, держава керується тільки принци-

²² Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності та деякі принципи кримінального права України. *Від громадянського суспільства до правової держави*: зб. тез доп. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квіт. 2007 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 359–362.

²³ Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2005. С. 64.

²⁴ Резнік Ю. С. Принцип гуманізму та його реалізація в кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 97.

пом гуманізму, тим самим виявляючи милосердя. Причина такого нетрадиційного рішення дещо інша – доцільно виконати цілі та завдання кримінального права шляхом «найменшого опору»²⁵. Така позиція, на думку Ю. С. Резнік, відбиває важливість і принципу економії кримінальної репресії²⁶. На законодавчому рівні вказаний принцип набуває відображення в діяльності законодавця, який із усієї маси суспільно небезпечних діянь вибирає та визначає злочинними та караними лише ті з них, які мають високий рівень суспільно небезпечності й заподіюють чи можуть заподіяти істотну шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам²⁷. Однак, установлюючи покарання за злочини законом про кримінальну відповідальність також передбачено низку підстав та умов обмеження самої кримінальної відповідальності, включно з відмовою від неї²⁸.

Реалізація ж принципу індивідуалізації заходів кримінально-правового впливу, який можна тлумачити як відповідність форми, міри та інтенсивності заходів кримінально-правового впливу за вчинення діяння його характеру та ступеню суспільно небезпечності й особливостям особи правопорушника, в інституті звільнення від кримінальної відповідальності набуває відображення в такому: 1) безпосередня залежність можливості звільнення від кримінальної відповідальності від тяжкості вчиненого злочину; 2) загроза скасування умовних видів звільнення від кримінальної відповідальності (статті 47, 97 КК) у випадках неналежної поведінки звільненого суб'єкта (ухилення від заходів виховного характеру чи громадського впливу, вчинення нового злочину); 3) диференціація тривалості строків давності залежно від ступеня тяжко-

²⁵ Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс: монографія. Київ: Атіка, 2001. С. 26. Такої ж думки дотримується Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. С. 67–68.

²⁶ Резнік Ю. С. Принцип гуманізму та його реалізація в кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. С. 130.

²⁷ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. С. 825.

²⁸ Панов М. І., Зінченко І. О. Проблеми науки кримінального права та шляхи їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності. *Вісник асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. 2015. № 2 (5). С. 396–397. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/39_%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення: 01.12.2018).

сті вчиненого злочину (ч. 1 ст. 49 КК); 4) переривання або зупинення цих строків у випадках ухилення від слідства чи суду або вчинення нового злочину (ч. ч. 2, 3 ст. 49 КК)²⁹.

Висновки. На підставі викладеного можна дійти висновку, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності є відносно самостійним комплексом правових норм, які регламентують кримінально-правові відносини, що складаються між державою та особою, яка вчинила злочин, з приводу звільнення останньої від кримінальної відповідальності за допомогою специфічних прийомів і способів. За своєю структурою інститут звільнення від кримінальної відповідальності ускладнений значною кількістю субінститутів, що становлять окремі види такого звільнення (зокрема, субінститутами, закріпленими у статтях 45–49 розділу IX Загальної частини КК).

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Собрание сочинений: в 10 т. Т. 2: Специальные вопросы правоведения. Москва: Статут, 2010. 471 с.
2. Баулін Ю. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2013. 928 с.
3. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.
4. Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій та ін. Т. 3: Загальна теорія права / гол. редкол. О. В. Петришин. Харків: Право, 2017. 952 с.
6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; редкол. В. Я. Тацій та ін. Т. 17: Кримінальне право / гол. редкол. В. Я. Тацій. Харків: Право, 2017. 1064 с.
7. Вознюк А. А. Ознаки спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. *Сучасна юридична думка*: зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (9 грудня 2008 р.). Тернопіль, 2008. Ч. 2. С. 9–12.

²⁹ Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності та деякі принципи кримінального права України. С. 359–362.

8. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. Київ: Нац. академія внутрішніх справ, 2015. 236 с.
9. Гальперин И. М. Социальные и правовые основы депенализации. *Советское государство и право*. 1980. № 3. С. 60–68.
10. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2005. 217 с.
11. Головки Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. 542 с.
12. Діордіца І. В. Кримінальне право України. Київ: Вид. О. С. Ліпкан, 2010. 288 с.
13. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності та деякі принципи кримінального права України. *Від громадянського суспільства до правової держави*: зб. тез доп. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квіт. 2007 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 359–362.
14. Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности: научное издание. Москва: Наука, 1974. 232 с.
15. Коробков Г. Д. Освобождение от уголовной ответственности и наказания по советскому уголовному праву. Учебное пособие. Москва, 1981. 72 с.
16. Назимко Є. С. Кримінально-правовий інститут: загальнотеоретичний підхід до характеристики та аналіз базових ознак. *Європейські перспективи*. 2016. № 1. С. 115–127.
17. Нікіфорова Т. І. Юридична природа спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. *Університетські наукові записки*: часопис Хмельницьк. ун-т упр. та права. Хмельницький: Хмельницьк. ун-т управ. та права, 2014. № 1 (49). С. 144–150.
18. Панов М. І., Зінченко І. О. Проблеми науки кримінального права та шляхи їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності. *Вісник асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. 2015. № 2 (5). С. 382–403. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01/39_%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf (дата звернення: 01.12.2018).
19. Резнік Ю. С. Принцип гуманізму та його реалізація в кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 203 с.
20. Усатий Г. О. Дійове каяття як кримінально-правовий інститут протидії корупції. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13, № 1. С. 122–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2016_13_1_34 (дата звернення: 01.12.2018).
21. Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс: монографія. Київ: Атіка, 2001. 125 с.
22. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 2-е вид., доп. и перероб. Київ: Атіка, 2009. 512 с.

23. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Н. М. Оніщенко, А. Є. Шевченко, О. В. Скрипнюк та ін.; відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: Кальміус, 2013. 424 с.

Муха С. А. Институт освобождения от уголовной ответственности в уголовном праве

В статье дается общая характеристика института освобождения от уголовной ответственности; освещается сущность этого явления, определяются его признаки.

Ключевые слова: институт уголовного права, освобождение от уголовной ответственности, уголовная ответственность.

Mukha S. O. The institute of discharge from criminal liability in criminal law

The article gives a general description of the institute of discharge from criminal liability; the essence of this phenomenon is highlighted, its signs are determined.

Key words: institute of criminal law, discharge from criminal liability, criminal liability.